

Iepazīsti Brūzilu ainavu un pamani savidabīgo!

Brūzilu apkārtnes ainavas stāsti

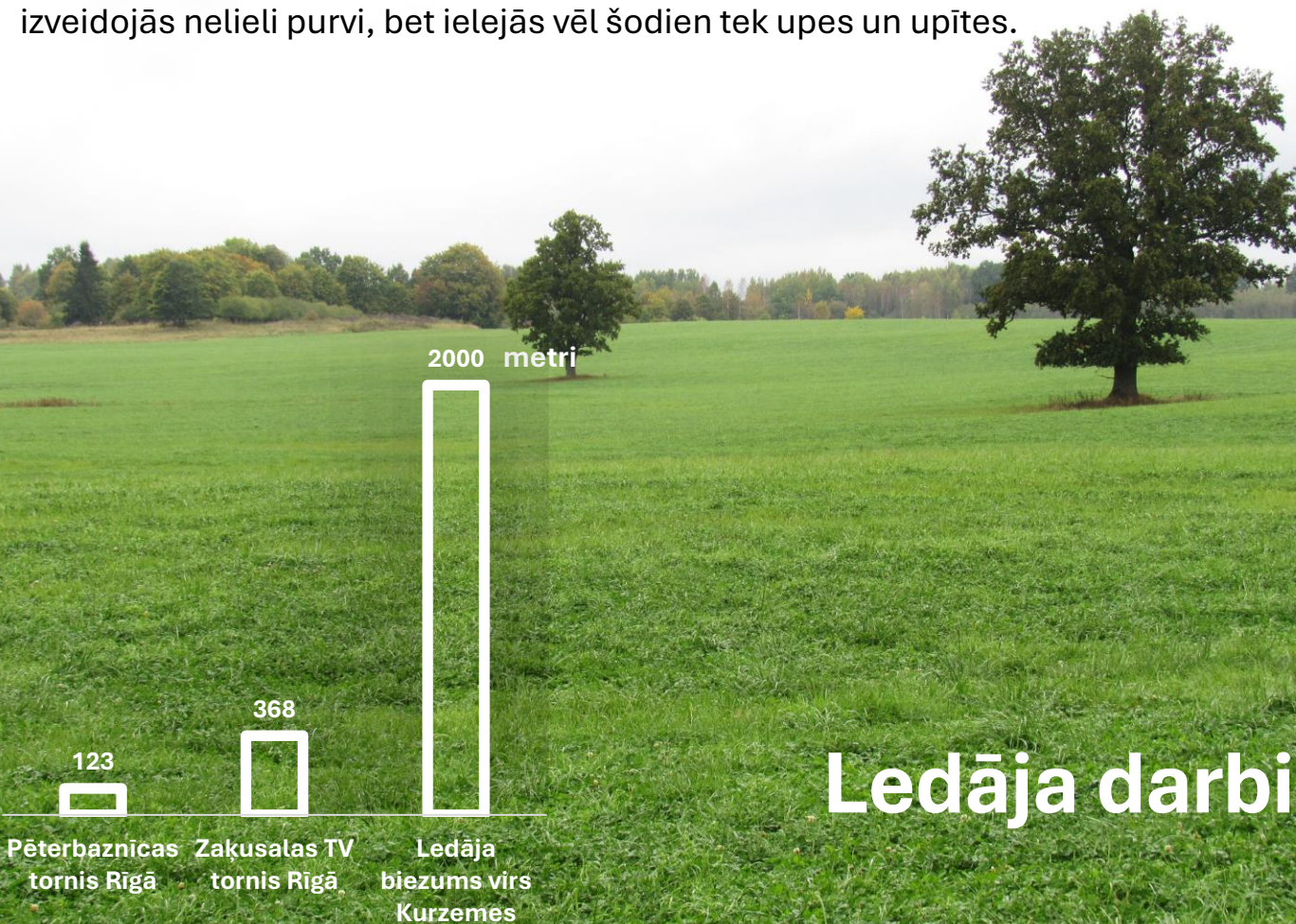
Šis ir stāsts par ainavu – dabas un cilvēka sadarbības spoguļi. Brūzilu apkārtnes ainava ir daiļrunīga, bet prasa iedzīvošanos vietējā vidē un dziļāku iepazīšanos, lai atklātos tās daudzslāņainība un skaistums. Brūzilu ainava nepārsteigs ar spilgtu krāšņumu – tajā ir jāmeklē dziļāk, lai ieraudzītu īsto Kurzemes sīkstumu un vienreizību. Daudz kas šajā ainavā ir zudis, daudz kas radies no jauna un ir nemitīgā mainībā. To aicinām iepazīt un pārdomāt.

Brūzilas raksturīgas ar plašu saimniecību, tajā mīt darbīgi cilvēki, kuri ieguldījuši zemē milzumu spēka, izdomas un darba. Ir iekoptas plašas zemes, no krūmiem atkarotas aizaugušas pļavas un lauki, un plašās teritorijās ganās liellopi. Tos šeit var sastapt gan zālajos, gan mežos, gan tie veido parkveidīgu ganību ainavu, kāda mūsdienā Latvijā kļuvusi par retumu.

Brūzilas atrodas Viduslatvijas zemienes Vadakstes līdzenumā. Reljefs ir viegli viļņots. Tajā nav izteiktu pauguru un dziļu leju, bet tas nav arī viscauri līdzens. Reljefu veidojusi pēdējā apledošanas kustība un ledāja kušanas ūdeņi. Pēdējais apledojums, kas skāra tagadējo Latvijas teritoriju, ilga apmēram 102 tūkstošus gadu: pirms aptuveni 115 000 līdz 12 600 gadiem. To sauc par Vislas apledojumu. Visplašāko teritoriju lielākajā biezumā šis apledojums veidoja pirms aptuveni 22 tūkstošiem gadu. Tā bija milzīga ledus masa, kas “mīcīja” un pārveidoja tagadējās Latvijas teritorijas virsmu.

Pamēģini iztēloties, kā tas izskatījās! Virs Kurzemes ledus biezums sasniedza 1,5–2 km, virs Latgales – apmēram puskilometru. Viduslatvijas līdzenumā ledājs kā sazarota milzu mēle no ziemeļiem virzījās uz Lietuvas pusi, un viens tā atzars apmēram no Kalnciema uz Ventu, skarot arī Brūzilu apvidu. Pa ceļam ledājs nobrāza seno pirmsledāja virsmu un atnesa līdzī citur norautus iežu gabalus un sanesumus, ko radīja arī ledāja kušana ūdeņi. Ledājs kustējās lēni, taču ar neiedomājamu spēku. Tas, gan kūstot un lēni slīdot uz priekšu, mūsdienu Brūzilu un Kursišu apkārtnē atstāja pēdas – viļņotu smilšmāla un mālsmilts veidotu līdzenumu ar nelieliem pauguriem un ieplakām, kurās vēlāk, pēc ledāja, izveidojās nelieli purvi, bet ielejās vēl šodien tek upes un upītes.

Ledāja darbi

Latvijas Armijas Štāba Ģeodēzijas Topogrāfijas daļas 1922.–1940. gada topogrāfiskā karte, 1:75 00

Ainavas lasīšana

Ķīļi, Sustī, Jaunsustī, Māli, Vālodzes... Tās ir izzudušas viensētas, kas kādreiz bijušas apdzīvotas, tās savienojuši droši vien slapjā laikā grūti izbraucami ceļi, takas un taciņas. Droši vien no mājas uz māju pāri skanējušas balsis, dziesmas, ļaudis, darbos ejot, sasaukušies un, uz ceļiem sastapušies, sveicinājušies... Pāri gājuši dažādi laiki, kas nesuši līdzī pārmaiņas cilvēku dzīvēs, arī karš un okupācija, meliorācija un pārmaiņas zemes izmantošanā. To visu gluži kā grāmatā var izlasīt Brūzilu apkārtnes ainavā, kas ir lokāls Latvijas vēstures spogulis. Šodien par kādreizējām viensētām liecina vien veci savrupi koki un vecu koku grupas pļāvās, ganībās un laukos, pa kādai laukakmeņu kaudzei un vecām laukakmeņu mūru atliekām.

20. gadsimta pēdas mūsdienu ainavā

Kursīšu pagastu un arī Brūzilu apkārtni smagi skāra II pasaules karš. Kara laikā kaujās tika nopostītas gan sabiedriskas ēkas, gan viensētas. No daudzām agrāk apdzīvotām ēkām pāri palikušas vien drupas vai par to kādreizējo esamību liecina vairs tikai vecu koku grupas. Brūzilu kapsētai kara laikā cauri esot bijusi izrakta tranšeja, pāršķeļot kapu kalniņu divās daļās. Vēl aizvien šur tur uz lauka vai, veicot zemes darbus, var uzduroties sprādzienbīstamiem priekšmetiem.

Brūzilu apkārtni skāra arī 20.gs. 40. gadu deportācijas, kas iztukšoja viensētas. Laukus pārveidoja padomju gadu lielmēroga meliorācija, kas iezīmējusi šodienas ainavas vaibstus.

Palmu priede

56.491225, 22.348319

Baložu Palmu priedi nevar neievērot – tā vientuļa un savdabīga stāv lauka vidū, un tās siluets tiešām atgādina palmu. Tai nosaukumu devušas tuvējās Baložu mājas. Droši nav zināms, kāpēc kokam izveidojies tik savdabīgs zarojums. Pēc dižkoku pētnieka Gunta Eniņa pieņēmuma, tā varētu būt pāraugusi vēja slota, kas izveidojusies simetriskā zarojumā.

Šī ir vienīgā zināmā palmu priede Latvijā un Baltijas valstīs. Vēl viena kādreiz bijusi Vidrižu pagastā netālu no Bīriņiem, bet tā padomju gados iznīcināta, appludinot ar tuvējās fermas vircu. Vēl cita augusi Salacgrīvas apkārtnē, bet to nolauza 1969. gada vētra.

Palmu priedes apkārtmērs ir 1,6 m,
augstums – 13 m,
vecums – ap 165 gadi.

Pamani ainavā dabas daudzveidībai nozīmīgo!

Parkveida ganības un ganīti meži mūsdienu Latvijā kļuvuši par retumu un aizņem nelielas platības, īpaši tādi, kuros mūsdienās saimnieko lopī.

Vai tas ir kas īpašs? Mūsdienu ainavā – jā. Šādas dzīvotnes raksturīgas ar lielu ekoloģisko nišu dažādību. Veci koki un jaunāki koki, nokaltušu stāvoši koki un resnu koku kritālas. No laukiem novāktu laukakmeņu kaudzes. Lopu taciņas un govju pļekas. Tas un vēl daudz citu ganību elementu līdzdarbojas dabas daudzveidības saglabāšanā – katrs no minētajiem kalpo par mājvietu kukaiņiem, ķērpjiem, sūnām, sēnēm un citiem sīkiem organismiem un nelieliem dzīvniekiem. No tā dabā nekas nav lieks, bet gluži otrādi – ļoti vajadzīgs.

Brūzilu apkārtne parkveida ainava izveidojusies un turpinās ap vecajām mājvietām. Māju vairs nav, bet atmiņas par tām glabā veco koku grupas un atsevišķi stāvoši veci ozoli un citi platlapji. Vietām lopī ganās mežā, kur tiem karstās vasarās ir pavēnis un patvērums, bet ganišanās daudzveido pajaunā meža vidi. Tas ir veids, kā apvienot koksnes ieguvu un lopu ganišanas vajadzības.

Kā zināt, ka zālājā ganās lopu pat, ja tos neredzat un nesastopat? Ganību kokiem raksturīgas lapotnes ar horizontālu apakšu. Tas tādēļ, ka lopu noēd lapas un sīkos zarus, cik tālu no zemes var aizsniegt. Tas veido īpatnēju koku lapotnes formu.

Lopu ganišanās mežā atstāj iespaidu uz šo ekosistēmu. Tas lielākoties nav pārāk labi mežam kā pašpietiekamai ekosistēmai, taču tas rada iespēju augiem, kukaiņiem, sēnēm un citām radībām rast mājvietu dažādās nišās un labākā apgaismojumā nekā netraucētā mežā.

Vecas liepas un ozoli Mālu mājvietā, kur no mājām saglabājušās tikai drupu atliekas. Šodien te saimnieko Brūzilu liellopi, neļaujot šai vietai aizaugt ar krūmiem un saglabājot ainavisko vērtību.

Dabas raksti

Dabā ir daudz interesantu rakstu un šķietamu sīkumu, kurus ikdienā, iespējams, nepamanām. Taču katrs tāds raksts, ko varam atrast pat visvienkāršākajā ainavā, sevī slēpj veselu stāstu un garu priekšvēsturi un likumsakarību ķēdi. Uzzinot par tiem vairāk, varam tajos izlasīt aizraujošus dabas stāstus.

Latvijā sastopamos laukakmeņos diezgan bieži var pamanīt sarkanīgus iežus ar tādu kā aplīšu rakstu. Kas tos izkalis? Tas ir **rapakivi granīts**. Aplīšu raksts veidojies, ilgā laikā izdēdot mīkstākam iezim ap cietāku laukšpata kristālu.

Rapakivi granīti veidojās Fenoskandijā (tagadējā Somijā un Zviedrijā) pirms apmēram miljards gadiem, kalnu dziļēs atdziestot magmai. Tiem raksturīgi lieli kristāli, kas kopā veido granīta iezi.

Granīti, atrauti no senlaikos sacietējušās iežu masas, ir ledāja atnesti uz Latvijas teritoriju pirms 12–15 tūkstošiem gadu.

Rapakivi granīti ir dažādu nokrāsu (sarkani, brūngani, rozīgi), pēc kā ģeologi var noteikt, no kuras Fenoskandijas daļas tie atnesti. Latvijā nonākušie rapakivi granīti nākuši galvenokārt no Somijas dienvidu un dienvidaustrumu piekrastes, arī no Ālandu salu rajona.

Gneiss ir radniecīgs granītam. Tie abi ir ieži, kas radušies pirms apmēram miljards gadiem, atsevišķi gneisu paveidi pat pirms trim miljardiem gadu un ir ar līdzīgu vai tādu pašu minerālu sastāvu. To veido laukšpati, plagioklazs, kvarcs, vizlas, ragmānis, almandīns. Gneisi veido lielāko daļu no Zemes kristāliskās garozas, ko lielākoties sedz jaunāku iežu slāņi.

Gneiss raksturīgs ar slāņainību – tā rakstu veido ar aci saskatāmas joslas. Tās veidojušās liela spiediena apstākļos Zemes dziļēs. Tāpēc gneisu sauc par metamorfo (“pārvērsto”) iezi. Milzīgā karstumā un spiedienā ir pārveidots granīts, pārstrukturējot tam raksturīgo kristālu “raibumu” joslās jeb slāņos.

Gan gneissus, gan granītus Latvijas laukakmeņu kaudzēs var sastapt bieži. Nereti to virsma ir sadēdējusi un ne tik koša, taču raksti un krāsainie minerāli parasti ir labi saskatāmi.

Dabas raksti

Koku miza ir viena no pazīmēm, kas arī laikā, kad nav lapu, ļauj atpazīt sugas. Katra koka miza dabā ir mikropasaule, maza ekosistēma, uz kuras mīt dažādas sīka izmēra sugas un uz kuras barojas arī lielākas būtnes, piemēram, putni mizā atrod barībai derīgus kukaiņu kāpurus. Koks ar mizas iemītniekiem mijiedarbojas, sadzīvojot, gūstot labumu vai, tieši otrādi – ar dabas dotiem mehānismiem cenšoties no tiem atbrīvoties.

Latvijā biežāk sastopamās bērzu sugas ir āra bērzs un purva bērzs. Tie ir Eirāzijas ziemeļu daļā plaši izplatīti. Latvijā ir vēl divas vietējās bērzu sugas, kas sastopamas reti: zemais bērzs un pundurbērzs.

Āra bērzu un purva bērzu var nekļūdīgi pazīt pēc to baltās mizas. Latviešu valodā tai pat ir īpašs nosaukums – tāss. **Kāpēc bērza miza ir balta un gluda kā papīrs?**

Visticamāk, baltā krāsa ļauj atstarot vairāk Saules gaismas, kas, savukārt, nozīmē to, ka koks mazāk sakarst un tā nepiedzīvo tik izteiktas temperatūras svārstības un izteiktu mizas plaisāšanu sakaršanas un atdzišanas dēļ. Miza ir blīva, gluda, kas mazina ūdens zudumus. Mizai raksturīga arī virskārtas lobīšanās – zinātnieki pieļauj, ka tas ir veids, kā bērzs atbrīvojas no nevēlamiem “apakširniecekiem”. Tātad bērza baltā tāss ir veids, kā koks pielāgojies videi un spēj labāk izdzīvot.

Vai esat kādreiz papētījuši lielu ozolu un citu koku stumbrus, īpaši tādus, kam ir rievaina, červeļaina miza? Tur mēdz būt pelēcīgi negludi laukumi, spuraini “krūmi”, reizēm pat sīki “vulkāniņi” un citu formu veidojumi.

Tie ir ķērpji!

Tos no sūnām visvieglāk atšķirt pēc krāsas – tie lielākoties ir pelēki un pelēkbalti, nevis zaļi vai brūni, kā sūnas. Patiesībā ķērpis ir drīzāk vesela ekosistēma nekā viena būtnē – ķērpji ir organismu savstarpēja sadarbība (simbioze), ko veido sēnes, aļģes un baktērijas.

Ķērpji dzīvo uz dažādām virsmām, ne tikai koku stumbriem. Bet vienmēr ir vērts papētīt vecu ozolu mizu, kas rievota un sīkbūtnēm gluži kā kalnains reljefs ar dažādām nišām, slēptuvēm un izgaismotām vietām. Tā ir pārsteidzoši daudzveidīga pasaule, par kuru īsos vārdus izstāstīt nav iespējams, bet kura aicināt aicina iepazīt to dziļāk!

Ārstniecības ancītis

Lauku puķes

Lai arī dabisko zālāju Brūzilu apkaimē vairs nav un tie jau kopš padomju gadiem ir iekultivēti un ielaboti, šur tur vēl ceļmalās, laukmalās un mežmalās patvērušās senāku laiku liecinieces – dabisko pļavu puķes. Arī citas lauku un pļavu puķes, kas pieder Latvijas ainavai.

Ielūkojies un iepazīsti!

Pļavas vilkmēle

Pīpene jeb margrietiņa

Pļavas dzelzene

Parastā vīrcelē

Cigoriņš

Baltā madara

Iepazīsti Brūzilu ainavu un pamani savdabīgo!

Materiāls sagatavots projekta BASCIL (Inovātivi risinājumi pārtikas ražošanai lauku teritorijās ar mērķi dažādot ilgtspējīga kulinārā tūrisma pakalpojumus) ietvaros

Teksts un foto: Agnese Priede, 2024

Interreg
Baltic Sea Region

Co-funded by
the European Union

RESILIENT ECONOMIES AND COMMUNITIES

BASCIL